Prvé dokumentované hniezdenie orliaka morského (*Haliaeetus albicilla*) v Turci a na Liptove

The first documented breeding of the White-tailed Sea-eagle (Haliaeetus albicilla) in the Turiec and Liptov regions (N Slovakia)

Peter VRLÍK¹ & Martin DOBROTA²

¹Správa TANAP, Hodžova 11, SK-031 01 Liptovský Mikuláš, Slovakia; e-mail: petervrlik@gmail.com

²Slobody 23, 039 01 Turčianske Teplice, Slovakia; e-mail: mdobrota73@gmail.com

Abstract. This article deals with the first documented and successful breeding of White-tailed Sea-eagle (*Haliaeetus albicilla*) in Turiec and Liptov regions in northern Slovakia. In the Turiec Basin, two different breeding attempts were observed in 2020 and 2021. The two nests of the one pair were located on different trees of the Scots pine (*Pinus sylvestris*) and in total four eaglets fledged. In the Liptov Basin, one pair bred successfully on a European larch (*Larix decidua*) in 2021, and brought up one eaglet. All these breeding attempts were successful thanks to regular monitoring of localities, strengthening of unstable nests, guarding against man-induced disturbance and possible tree felling, and by declaration of a protection zone.

Key words: White-tailed Sea-eagle, breeding, population increase, Slovakia

Orliak moršký (*Haliaeetus albicilla*) je rozšírený v Európe a Ázii, od Islandu až po východnú Sibir a Japonsko. Na juhu areálu hniezdi v Európe po Chorvátsko a v Ázii po Kaspické more. Hniezdi tiež v Grónsku (Orta et al. 2016, Schepers 2020). Najpočetnejšie populácie sú v Nórsku, Rusku, Poľsku a Nemecku. Na Slovensku bolo jeho hniezdenie známe v povodí Dunaja – prvý údaj je z r. 1931 (Hudec & Černý 1977), hniezdil tam do roku 1964 (Štollmann, 1966). V rokoch 1960 – 1961 bolo zistené neúspešné hniezdenie 1 páru na Oravskej priehrade (Kocian 1960). Odvtedy nebolo na našom území vyše viac ako 30 rokov zaznamenané žiadne hniezdenie. Až v roku 1998 je potvrdený nález obsadeného hniezda v povodí Dunaja (Trnka et al. 1998, Chavko 2002, Bohuš 2011). Následne sa v ďalších rokoch našli nové hniezdne lokality na Podunajsku (Bohuš et al. 2009), od roku 2004 pri rieke Morava (Danko

2005) a v roku 2004 prvý a v roku 2006 druhý pár na východnom Slovensku (Danko 2005, Lipták & Mihók 2007). Na severe Slovenska pri Oravskej priehrade opätovne zahniezdili orliaky v roku 2010 (Suchánek 2011). V roku 2013 bol počet orliakov na Slovensku odhadnutý na 15 párov (Chavko 2014), v r. 2017 na 30 párov (Šťastný & Krištín 2021). Naš príspevok opisuje historicky prvé úspešné hniezdenia orliakov morských v Turci a na Liptove.

Hniezdenie v Turci

Orliaky moršké v Turci pozorujeme už od konca 90-tych rokov minulého storočia, pričom najviac údajov pochádza zo severnej a južnej časti kotliny (leg. M. Dobrota, M. Apfelová, R. Ret'kovský, P. Kubik, T. Flajs a iní in verb.): z obdobia rokov 1999 až 2019 máme informácie o 160 záznamov o výskyte orliaka z Turca, najmä z okolia Turčianskych Teplíc a vodnej

nádrže Krpeľany, vrátane preletov nad dolinami okolitých pohorí. V posledných štyroch rokoch sa početnosť pozorovaní zvýšila ($n = 96$) a je možné, že ku zahniezdeniu došlo už v roku 2019. Prvé doložené hniezdenie týchto dravcov v Turci sa nám podarilo preukázať 15. 4. 2020 (leg. M. Dobrota). Hniezdna lokalita sa nachádza v južnej časti Turčianskej kotliny v nadmorskej výške 553 m v rovinatom lesnom komplexe tvorenom prevažne smrekovými a borovicovými porastmi vo veku približne 80 až 100 rokov. Najbližšia „väčšia“ vodná plocha (5 ha rybník) sa nachádza asi 2 km od hniezdiska. Hniezdo bolo vybudované na borovici lesnej (*Pinus sylvestris*), vo výške cca 25 metrov, takmer pod jej vrcholom. Hniezdny strom sa nachádzal na okraji rozsiahlej rúbane a bol teda vystavený náporu najmä severných vetrov. Samotné hniezdo bolo postavené pomerne labilne a hniezdny materiál bol ukladaný veľmi riedko, takže počas hniezdenia sa hniezdo začalo pomaly rozpadáť. Hniezdny pár tvorili adultné orliaky, ktoré boli označené ornitologickými krúžkami. Hniezdo bolo dohľadané v polovici apríla, ešte počas inkubácie znášky. Hniezdo bolo často z diaľky kontrolované, najmä po období vetra a búrok, aby sa zistilo, či nedošlo k jeho zrúteniu. V spolupráci s miestnymi lesníkmi bolo dohodnuté, že sa počas hniezdenia v blízkosti hniezda nebude vykonávať rušivá hospodárska činnosť. Dve mláďatá boli v hniezde pozorované 9. 5. 2020 a obidve boli 4. 6. 2020 označené ornitologický-

mi a odčítacími krúžkami (leg. M. Macek; obr. 1a). Zároveň bolo vykonané spevnenie hniezda tak, aby vydržalo aspoň do vyletenia mláďat. Podľa spätného výpočtu inkubácia začala okolo 18. 3. 2020. Zvyšky potravy na hniezde boli identifikované ako ratica z jelienčatá (*Cervus elaphus*) a perie z myšiaka hôrneho (*Buteo buteo*). Juvenil bol pozorovaný pri hniezde ešte 10. 7. 2020. Hniezdo sa na konci hniezdenia vplyvom nepriaznivého počasia úplne rozpadlo, avšak obidve mláďatá úspešne vyleteli začiatkom júla 2020 a v okolí lokality boli následne pozorované aj v ďalších mesiacoch.

V roku 2021 orliaky postavili stabilné hniezdo opäť na borovici, cca 4,1 km od minuloročného hniezda, v nadmorskej výške 536 m. Hniezdo bolo dohľadané 23. 2. 2021, v období tvorby jeho výstelky. Inkubácia začala 18. 3. 2021, liahnutie mláďat prebiehalo 25. 4. 2021 (zaznamenaná potrava na hniezde) a 3. 5. 2021 ich prvé priame pozorovanie v hniezde. Opäť dve mláďatá boli krúžkované 5. 6. 2021 (leg. M. Macek). Nájdená potrava pozostávala len zo zvyškov kože, pravdepodobne Cervidae alebo Suidae. Už lietajúce mladé jedince boli pozorované na hniezde 15. 7. 2021 a ich priletý na hniezdisko ešte 3. 8. 2021.

Za predpokladu zabezpečenia efektívnej ochrany lokality pred vyrušovaním by tu orliaky mohli úspešne hniezdiť aj v nasledujúcich rokoch.

Obr. 1. Pár orliakov morských s mláďatami, Turiec, 18. 5. 2021 (a; foto: M. Dobrota). Prvé liptovské mláďa orliaka pri krúžkovaní, 2. 6. 2021 (b; foto: J. Korňan).

Fig. 1. Pair of White-tailed Sea-eagle with nestlings, Turiec Region, May 18, 2021 (a; photo by M. Dobrota). The first nestling of White-tailed Sea-eagle from Liptov Region just ringed, June 2, 2021 (b; photo by J. Korňan).

Hniezdenie na Liptove

Prvé pozorovania orliakov morských pochádzajú z Liptova z okolia priehrady Liptovská Mara z konca 70-tych rokov minulého storočia (Karč 1987). Až do roku 2019 však išlo o pozorovania zo zimného obdobia a tieto jedince s príchodom jari koncom februára a v marci sa z okolia priehrady vytratil (vlastné pozorovania). Orliaky sme sa snažili viac rokov k hniezdeniu motivovať výstavbou hniezdných podložiek, ale doteraz žiadnu neobsadili. V roku 2014 sa v oblasti zdržoval jeden dospelý orliak, hniezdenie správanie však nebolo pozorované (leg. J. Kicko, P. Vrlík). Prelom nastal v roku 2019, kedy sa od konca apríla začal v okolí priehrady Liptovská Mara zdržiavať dospelý samec tvoriaci pár s mladou samičou (leg. P. Vrlík). Po dlhom a náročnom monitoringu sa 6. 3. 2021 podarilo lokalizovať zálet orliaka s hniezdnym materiálom do lesného porastu. Následne bolo dohľadane hniezdo na smrekovci opadavom (*Larix decidua*) vo výške cca 20 metrov nad zemou. Lokalita sa nachádza v Liptovskej kotline, v nadmorskej výške 640 m. Asi 5 km od hniezdiska, na ľade priehrady, bolo 9. 3. 2021 prvýkrát pozorované párenie orliakov, neskôr aj v blízkosti hniezda. Inkubácia znášky začala pravdepodobne 19. 3. 2021. V tomto čase pristúpili pracovníci Správy TANAP-u aj k fyzickému stráženiu lokality s cieľom predchádzať vyrušovaniu hniezdiaceho páru. Pozorovaním hniezda z diaľky bola 24. 4. 2021 zistená zmena v správaní samice, ktorá sa skláňala k hniezdnej kotlinke, zrejme krmila, dá sa predpokladať, že v tento deň sa vyliahlo mláďa. Pri krúžkovaní neskôr sa zistilo, že sa vyliahlo len jedno mláďa. Súvisí to asi aj s mladým vekom samice, čo je možné dokladovať hneď sfarbenými koncami chvostových pier (dospelé vtáky majú chvostové perá na konci čisto biele). Pri krúžkovaní dňa 2. 6. 2021 bol ako potrava nájdený na hniezde pleskáč vysoký (*Abramis brama*). Mladý orliak bol označený modrým odčítacím krúžkom (leg. J. Korňan; obr. 1b). Úspešne vyletel v druhej dekáde júla (leg. J. Mikuš). Orliaky morské boli viackrát pozorované pri kleptoparazitickom odoberaní potravy (rýb) iným druhom vtákov, napríklad čajkám bielohlavým (*Larus cachin-*

nans), potápačom veľkým (*Mergus merganser*), kormoránom veľkým (*Phalacrocorax carbo*). Naopak, najmä v okolí hniezda boli orliaky dosť často napádané blízko hniezdiacimi krkavcami veľkými (*Corvus corax*), orlami kriľavými (*Clanga pomarina*), myšiakmi hôrnymi (*Buteo buteo*), alebo prelietajúcimi čajkami bielohlavými (*L. cachinnans*).

Ochrana hniezdiska bola na podnet Správy TANAP-u zabezpečená rozhodnutím Okresného úradu životného prostredia v Liptovskom Mikuláši.

Aj vďaka ochranárskym aktivitám populácia orliakov morských v strednej Európe narastá. Počet párov v Poľsku, Maďarsku, Česku aj Rakúsku sa zvyšuje (Schepers 2020). Tento pozitívny trend sa odzrkadľuje aj na Slovensku, kde postupne z dvoch párov hniezdiacich v r. 1998, stúpol odhadovaný počet hniezdiacich párov do r. 2013 na 15, v 2017 na 30 párov (Šťastný & Krištín 2021) a v 2021 na 40 – 45 párov (Chavko in verb.). Väčšina hniezdísk je monitorovaná pracovníkmi Štátnej ochrany prírody, členmi Ochrany dravcov na Slovensku alebo dobrovoľníkmi. Žiaľ ešte stále dochádza aj k nezákonnému odstrelu a tráveniu dravcov, orliakov nevynímajúc (Deutschová 2018). Preto je veľmi dôležité málopočetnú slovenskú populáciu pozorne sledovať. Všetky tri opísané hniezdenia v Turci a na Liptove boli úspešné, pretože sme strážením a ďalšími opatreniami na lokalitách zabezpečili potrebný pokoj.

Podakovanie

Za pomoc pri monitoringu ďakujeme M. Macekovi, R. Reťkovskému, J. Kickovi, J. Topercerovi, J. Mikušovi, J. Korňanovi, J. Zuskinovi. Za monitoring a stavbu umelých hniezd vďaka J. Holmovi, P. Majkovi, E. Feriancovej, J. Čendulovi. Za pripomienky k rukopisu ďakujeme M. Peigerovi a dvom recenzentom, za úpravy a literatúru J. Kickovi. Za anglický preklad L. Lončíkovi.

Literatúra

- BOHUŠ M. 2011: Sčítanie zimujúcich orliakov morských na slovenskom úseku Dunaja v zimách 2008/2009 až 2010/2011. — Tichodroma 23: 53–56.
- BOHUŠ M., LENGUEL J. & RÁC P. 2009: The White-tailed

- Eagle (*Haliaeetus albicilla*) in Slovakia. — Denisia 27: 79–83.
- DANKO Š. 2005: Vzostup hniezdnej populácie orliaka morského (*Haliaeetus albicilla*) v strednej Európe: Prvý záznam hniezdenia na východnom Slovensku. — Tichodroma 17: 63–67.
- DEUTSCHOVÁ L. 2018: Varovanie: Obete otráv toxickými látkami pribúdajú – dávajte si pozor! — <https://www.dravce.sk/web/index.php/sk/aktuality-2018/1423-varovanie-obete-otrav-toxickymi-latkami-pribudaju-davajte-si-pozor>. Navštívené 17. 1. 2022.
- CHAVKO J. 2002: Orliak morský. — Pp.: 172–174. In: DANKO Š., DAROLOVÁ A. & KRIŠTÍN A. (eds.): Rozšírenie vtákov na Slovensku. Veda, Bratislava.
- CHAVKO J. 2014: Status populácie orliaka morského (*Haliaeetus albicilla*) na Slovensku. — In: KOVÁŘOVÁ J. (ed.): Sborník příspěvků z konference na téma „Umíme žít s orly? Aneb jak se daří orlům v Česku a na Slovensku“. Zoologická zahrada Ostrava, Ostrava.
- HUDEČ K. & ČERNÝ W. (eds.) 1977: Fauna ČSSR Ptáci – Aves, díl II. — Academia, Praha.
- KARČ P. 1987: Príspevok k poznaniu kvantity a kvality vodného vtáctva priehrady Liptovská Mara a vodnej nádrže Bešeňová. — Vlastivedný zborník Liptov 9: 9–60.
- KOČIAN A. 1960: Prvé zahniezdenie orliaka morského (*Haliaeetus albicilla* L.) pri Oravskej priehrade. — Biológia 15: 933.
- LIPTÁK J. & MIHÓK J. 2007: Proof of nesting by a second pair of White-tailed Sea Eagles (*Haliaeetus albicilla*) in Eastern Slovakia. Slovak Raptor Journal 1: 43–44.
- ORTA J., KIRWAN G. M., CHRISTIE D. A., BOESMAN P. F. D. & MARKS J. S. 2016: White-tailed Sea-eagle (*Haliaeetus albicilla*). — Pp.: 122. In: DEL HOYO J., ELLIOTT A., SARGATAL J. & CHRISTIE D. A. (eds.): Handbook of the Birds of the World Alive. Lynx Edicions, Barcelona.
- SCHEPERS F. 2020: *Haliaeetus albicilla*. White-tailed Eagle. — Pp.: 472–473. In: KELLER V., HERRANDO S., VOŘÍŠEK P., FRANCH M., KIPSON M., MILANESI P., MARTÍ D., ANTON M., KLVÁŇOVÁ A., KALYAKIN M. V., BAUER H.-G. & FOPPEN R. P. B. (eds.): European Breeding Bird Atlas 2: Distribution, Abundance and Change. — European Bird Census Council & Lynx Edicions, Barcelona.
- SUCHÁNEK O. 2011: Hniezdenie orliaka morského (*Haliaeetus albicilla*) po 50-tich rokoch pri Oravskej priehrade. — Vtáky 6(1): 4–5.
- ŠTOLLMANN A. 1966: Ako ďalej s ochranou orliakov morských na Dunaji? — Ochrana prírody 21: 116–118.
- TRNKA R., TRNKA A. & BOHUŠ M. 1998: Výskyt, početnosť, monitoring a ochrana orliaka morského (*Haliaeetus albicilla*) na Slovensku v rokoch 1996–1997. — Ochrana prírody 16: 177–191.

Došlo: 19. 12. 2021

Prijaté: 7. 1. 2022

Online: 24. 1. 2022